

Don't Delay! Taking Full Advantage of the Opportunity of Teshuvah

שיעורים בשערי תשובה לר' יונה זצ"ל – שיעור א' [שער ראשון]
חודש אלול, תשע"ה – ק"ק בני ישורון

(1) יסוד ושורש העבודה – שער המים, פרק ד (ר' אלכסנדר זיסקינד מהוראדנא זצ"ל)
ובימים אלו הנוראים ראוי לאדם למעט בלימודים אחרים, וירבה בלימוד ספרי יראים, לעורר לבו אל התשובה...

(2) החפץ חיים חייו ופעלו – חלק ב, עמ' תעז (ר' משה מאיר ישר זצ"ל)
אומר היה בשם הגר"ח מוולוז'ין: ספרי המוסר השונים אינם שוים לכל נפש. לאחד מתאים הספר ראשית חכמה, בעוד שלשני מתאים הספר שבט מוסר, או חובת הלבבות, מסלת ישרים וכדומה. אולם ספר אחד ישנו שהוא מתאים לכל איש יהודי, בכל הזמנים ובכל התקופות, עד ביאת גואל צדק, הלא הוא הספר שערי תשובה לרבנו יונה...

(3) אורחות רבנו [ר' ישראל יעקב קניבסקי זצ"ל, בעל ה"קהלות יעקב"] – חלק ב, עמ' קצה
ראיתי את מרן החזו"א זצוק"ל מעיין בספר שערי תשובה מרבנו יונה ז"ל בעשרת ימי תשובה, וכמדומה לי שראיתיו מעיין בשערי תשובה גם בחודש אלול ואמר לי שצריכים ללמוד בכל יום בימים אלה בשע"ת ומאז נהגתי כן בל"נ. וכן ספר לי הגר"ח שליט"א שראה את מרן מעיין בשע"ת בעשרת ימי תשובה.

(4) עטרה למלך – עמ' קעה (ר' אברהם יעקב הכהן פאם זצ"ל, ראש ישיבה תורה ודעת)
התשובה המעולה, כפי שמצויירת בשערי תשובה לרבנו יונה ושאר ספרי היראה, היא על דרך "סותר על מנת לבנות", דהיינו שיחשוב האדם את חשבון עולמו, וינתח את מעשיו ודיבוריו מחשבותיו ורגשותיו, ויתבונן כי אין בהם מתום. וכיכר כי הוא מלא עון כרמון... הנה הדרך הזה היה טוב לדורות הראשונים או ליחידי סגולה בדורנו... אבל לנו חלושי כח מבחינה רוחנית וקלי היאוש, דרך זה רחוק משכר וקרוב להפסד... ובמקום שאיפה לתיקון ועלי תנחל נפשנו עצבון רוח ומרירות היאוש, ואין לנו מפסיד גדול מזה. אמנם מצאתי דרך אחר להתעוררות לתשובה ועליה, שיותר מתאים להו ומסוגל יותר להצלחה – והוא ב"שערי עבודה" לרבנו יונה. ראשית דבריו שם הם בזה"ל: הפתח הראשון הוא שידע האיש העובד ערך עצמו וכיר מעלתו ומעלת אבותיו, וגדולתם וחשיבותם אצל הבו"ת, וישתדל ויתחזק תמיד להעמיד עצמו במעלה ההיא ולהתנהג בה תמיד...

(5) שערי תשובה לרבנו יונה זצ"ל

שער ראשון – ביאור התשובה ועקריה [נ"ב סימנים]
שער שני – להורות הדרכים שיתעורר האדם בהן לשוב אל השם [ל"ד סימנים]
שער שלישי – נבאר חומר המצות והאזהרות וחלוקי הענשים [רל"א סימנים]
שער רביעי – חילוקי הכפרה [כ"ב סימנים]

(6) שערי תשובה – שער ראשון, סי' א-ד (רבנו יונה זצ"ל)

א) מן הטובות אשר היטיב השם יתברך עם ברואיו¹, כי הכין להם הדרך לעלות מתוך פחת מעשיהם ולנוס מפח פשעיהם, לחשוך נפשם מני שחת ולהשיב מעליהם אפן. ולמדם והזהירם לשוב אליו כי יחטאו לו, לרוב טובו וישרו כי הוא ידע יצרם, שנאמר (תהלים כה, ח): "טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך", ואם הרבו לפשוע ולמרוד ובגד בוגדים בגדו, לא סגר

¹ עיין פחד יצחק – ראש השנה, מאמר ח, אות ב

בעדס דלתי תשובה, שנאמר (ישעיה לא, ו): "שובו לאשר העמיקו סרה". ונאמר (ירמיה ג, כב): "שובו בנים שובבים ארפה משובותיכם".

והזהרנו על התשובה בכמה מקומות בתורה, והתבאר, כי התשובה מקובלת גם כי ישוב החוטא מרוב צרותיו, כל שכן אם ישוב מיראת השם ואהבתו, שנאמר (דברים ד, ל): "בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו"...

ב) ודע, כי החוטא כאשר יתאחר לשוב מחטאתו יכבד עליו מאד ענשו בכל יום, כי הוא יודע כי יצא הקצף עליו ויש לו מנוס לנוס שמה, והמנוס הוא התשובה, והוא עומד במרדו והנו ברעתו, ובידו לצאת מתוך ההפכה, ולא יגור מפני האף והחמה, על כן רעתו רבה. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה על הענין הזה (קהלת רבה ז, לב): משל לכת של לסטים שחבשם המלך בבית האסורים, וחתרו מחתרת, פרצו ויעבורו ונשאר אחד מהם. בא שר בית הסוהר וראה מחתרת חתורה והאיש ההוא עודנו עצור, ויך אותו במטהו. אמר לו: קשה יום! הלא המחותר חתורה לפניך ואיך לא מהרת המלט על נפשך?

ג) ולא ימצא איחור התשובה זולתי בעמי הארץ, אשר הם ישנים שוכבים, ולא ישיבו אל לבבם, ולא דעת ולא תבונה להם למהר להמלט על נפשם. ויש מהם נדחים מעל השם ברוך הוא, ולא יאמינו לעונש החטא. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (ברכות יט א): אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום, כי באמת עשה תשובה.

ד) ועוד התבונן ברעת המתאחר מן התשובה כי רבה היא, כי לולא התמהמה, כי עתה שב איש נאנח במרירות לב ברגזה ובדאגה ודלפה עינו מתוגה, כי יפגשו יצרו שנית ויזדמן החטא לידו יכבוש את יצרו ויזכור אשר עברה עליו כוס המרירות ולא יוסיף לשתותו עוד, כמו שנאמר (תהלים ד, ה): "רגזו ואל תחטאו" - באורו: רגזו והצטערו על אשר חטאתם ואל תחטאו עוד!... וכאשר יאחר לשוב, בבא החטא לידו יפול במוקשו כנפול בתחלה, ויגדל עוונו האחרון מאד, ותעלה רעתו לפני השם...

7) שערי תשובה – שער שני, סי' כז - לד (רבינו יונה זצ"ל)

כט) הרביעית כאשר יאחר תקון נפשו, יקרהו עון ויכשל בעבירות תמיד.

ל) החמישית באיחור תקון הנפש, היצר הולך ומתגבר ויקשה עליו לתקן נפשו אחר כן...

לא) הששית אולי לא ימשכו ימיו וימות טרם ישלים חוק התשובה, על כן הזהיר שלמה עליו השלום (קהלת ט, ח): "בכל עת יהיו בגדיך לבנים".

לב) השביעית בהתאחרו מן התשובה, יהיו עונותיו ישנים, וישכח יגונם, ולא ידאג להם כאשר בתחלה.

לג) השמינית בבואו בימים ויחלש כח היצר לא יקבל שכר על התשובה כאשר בתקון לבבו בימי בחורותיו...

לד) התשיעית בימי הזקנה, בהעדר כח ההרגשות, איננו עוצר כח לחדש מסלות בלבבו ולערוך מחשבות להלחם בהן ביצרו, ולהשיג המעלות, ולטרוח ולעמול בתורה ובפעולות... על כן ראוי לאדם להחיש מפלט לנפשו, כענין שנאמר "חֲשֵׁתִי וְלֹא הִתְמַהְמַהְתִּי לְשֹׁמֵר מִצְוֹתֶיךָ" (תהלים קיט, ס).

8) משך חכמה – פרשת נצבים² (ר' מאיר שמחה הכהן זצ"ל מדוינסק)

"כי המצוה הזאת". פירוש, מצוה של תשובה, כמו שפירש העקרים. (פסוק טו) "ראה נתתי לפניך היום את החיים (ואת הטוב) את המות (ואת הרע)". ובפרשת ראה (לעיל יא, כו) אמר "ראה נתתי לפניכם היום ברכה וקללה וכו'", וזה קודם שאמר מצות התשובה. אבל כיון שאמר מצות התשובה, הלא "החשבון" גדול מן "הדין" - שהיה יכול לשוב ולא שב, וזה עבירה יותר גדולה ונתהוה מברכה וקללה חיים ומות. כי אם לא שב, אז מהקללה נעשית מות חלילה, שכאשר אמר לו שישב ולא שב, העול יותר גדול... וזה מוסר נורא.

² פרק ל, פסוק יא

9) רמב"ם - הלכות תשובה, פרק ג, הלכה ג

...וכשם ששוקלין זכיות אדם ועונותיו בשעת מיתתו, כך בכל שנה ושנה שוקלין עונות כל אחד ואחד מבאי העולם עם זכיותיו ביום טוב של ראש השנה, מי שנמצא צדיק נחתם לחיים, ומי שנמצא רשע נחתם למיתה, והבינוני תולין אותו עד יום הכפורים, אם עשה תשובה נחתם לחיים, ואם לאו נחתם למיתה.

10) לחם משנה על הרמב"ם (שם) [ר' אברהם די בוטון זצ"ל]

וא"ת וכי לא עשה תשובה אמאי נחתם למיתה? הא הוי מחצה על מחצה ורב חסד מטה כלפי חסד? כבר תרצו בזה דהיכא דלא עשה תשובה הוי עון אחד נוסף על העונות, משום דבאלו עשרה ימים של תשובה הוא חייב לעשות תשובה ואם לא עשה הרי עון אחד נוסף על העונות.

11) מסכת ראש השנה דף טז:

אמר רבי כרוספדאי אמר רבי יוחנן: שלשה ספרים נפתחין בראש השנה, אחד של רשעים גמורין, ואחד של צדיקים גמורין, ואחד של בינוניים. צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים, רשעים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה, בינוניים תלויין ועומדין מראש השנה ועד יום הכפורים. זכו - נכתבין לחיים, לא זכו - נכתבין למיתה.

12) כוכבי אור – סימן ה, עמ' תכז-תלה³ (ר' יצחק בלאזר זצ"ל)

הנה מש"כ הרמב"ם והבינוניים תולין אותו עד יוהכ"פ - אם עשה תשובה נחתם לחיים ואם לאו כו'. הנה מש"כ אם עשה תשובה כו' לפי מושכל ראשון יפלא מאוד. דהרי בינוני הוא מי שמעשיו שקולין מחצה זכיות ומחצה עונות. נמצא כי אין חסר לו רק מצוה אחת להכריע כך הזכיות על העונות. וא"כ אף אם לא יעשה תשובה כלל, יוכל לזכות בדין בקל, כי ע"י מצוה אחת שיעשה להכריע כך הזכיות הרי הוא נמצא צדיק ונחתם לחיים? וכן מבואר בגמ' (קידושין דף מ'). ת"ר לעולם יראה אדם עצמו כאילו חציו חייב וחציו זכאי, עשה מצוה אחת אשריו שהכריע עצמו לכך זכות כו'. וע"ש בפרש"י ד"ה לפי כו', יראה אדם עצמו כאילו שקול כו', עשה מצוה אחת נמצאו זכיותיו מכריעין ונמצא צדיק כו', הרי כי הבינוני במצוה אחת שיעשה, מכריע כף הזכיות ונמצא צדיק כנ"ל... אכן הרמב"ם שכתב "אם עשה תשובה נחתם לחיים" כנ"ל לכאורה יפלא מאוד, דגם בלא עשה תשובה יוכל לזכות בדין ע"י מצוה אחת שיוסיף עד יוהכ"פ להכריע כף הזכיות, נמצא צדיק ונחתם לחיים, וכמו מי שזכיותיו יתירות על עונותיו בר"ה, גם בלא עשה חשובה הוא צדיק ונחתם לחיים?...⁴ אולם, מי שהוא בינוני בר"ה שמעשיו שקולין, ולא יכול אז לזכות בדין, והוא תלוי ועומד וגמר דינו הוא ביוה"כ, אז כבר הגיע חובת התשובה במצות עשה של לפני ד' תטהרן, נמצא כי מי שלא שב בתשובה גם ביום הזה והוא יוהכ"פ, אשר הוא זמן תשובה לכל, וקץ מחילה וסליחה לישראל, והקב"ה הוא מצוי וקרוב כנ"ל, הנה מניעת התשובה בלבד ביום הקדוש הזה, הוא עון גדול ונורא מאוד נוסף על כל חטאיו. וכבר כתב הרמב"ם בפ"ג מה' תשובה, כי שקול הזכיות נגד העונות אינם לפי מנין אלא לפי גודלם כו', יש עון שהוא כנגד כמה זכיות, שנאמר וחוטא אחד יאבד טובה הרבה.

13) יד הקטנה על הרמב"ם⁵ – הלכות תשובה, פרק ד, אות ז (ר' דוב בריש גוטליב זצ"ל)

מלבד זה שבארנו, הלא מהירות התשובה היא כלל ויסוד גדול לעצמה. וכלומר שימהר האדם בה בזהירות ובזריזות עד למאוד ומאוד. ולבל יתרשל ויתעכב עצמו עליה כמעט רגע אחת. כי כבר אתה מוצא אשר ההתרשלות בהתשובה היא חטא יותר גדול מן זאת אשר חטא בה.

³ בסוף ספר אור ישראל המורש, נדפס בחיפה תשס"ג. שאלתו בעמ' תכח ותשובתו בעמ' תלד
⁴ עייו במשנת רבי אהרן, חלק ב, עמ' קעט. וע"ע במשנה שכיר על מועדים, חלק א, עמ' 198 מה שהקשה המחבר (ר' ישכר שלמה טייכטאל הי"ד) וגם בנו על דברי הלחם משנה.
⁵ דף רצב:

כי החוטא והעובר על מצות ד' הוא מרוחק ומובדל ממנו יתברך שנא' "עונותיכם מבדילים ביניכם לבין אלהיכם, ונאמר ולא שבתם עדי נאם ד'. אבל העושה תשובה נאמר בו אם תשוב ישראל נאם ד' אלי תשוב, כלומר אם תחזור בתשובה בי תדבק. ונאמר ואתם הדבקים בד'. ומי זה ואיזה מעבדי המלך העומדים לפניו תמיד, אשר המלך יכעוס עליו וירחיקו מלפניו ובידו לרצותו ולהתקרב אליו, והוא יתרושל בה ואל ימהר לעשותה וידחה אותה על עת זמן. הלא ודאי זאת התרשלותו לבד, היא חטא גדול ועצום יותר מכל חטאיו אשר עשה, כי כבר התנצלותו על חטאיו היא לחוזק ותוקף התגברות התאוה עליו. אבל התרשלותו בהתשובה עליה, אין זה כי אם קלותו בעיניו כל עניניו של המלך וכל התקרבותו ועמדו לפניו איננה חשובה עליו. וכל התרחקותו ממנו איננו מר ורע עליו. מעתה וכי יש לך מרד גדול מזה. וכבר נאמר בכזה הענין האותי לא תיראו נאום ד'. וכבר חכמינו הקדושים העירו גם כן על זה בכזה הענין, ואמרו במדרש קהלה משל לכת של ליסטים שחבשן המלך בבית האסורים יחתרו מחתרה פרצו ויעבורו ונשאר אחד מהם. בא שר בית הסוהר וראה מחתרה חתורה והאיש ההוא עודנו עצור ויך אותו במקלו ואמר לו קשה יום הלא המחתרה חתורה לפניך ואיך לא מיהרת להמלט על נפשך עכ"ד, כן במי שמתרשל ומתאחר לשוב מחטאתו הלא הוא יודע כי יצא הקצף עליו, ובידו לצאת מתוך ההפכה ויש לו מנוס לנוס שמה והמנוס היא התשובה. והוא עומד במרדו והנה ברעתו, ולא יגור מפני האף והחימה, על כן רעתו רבה.

14) שם משמואל – ראש השנה, שנת תרעו⁶ (ר' שמואל בורנשטיין מסאכטשאב זי"ע)
 בש"ס ר"ה (י:) בר"ה יצא יוסף מבית האסורים. הנה כל ישראל נקראו ע"ש יוסף, ובכל שנה מתעוררת יציאת יוסף מבית האסורים, ובהכרח כל איש ישראל יוצא מבית האסורים שלו, שהי' הלב מוקף מצודים וחרמים כאילו הוא אסור בעבותים, ורשעים יצה"ר שופטם, היינו שתוקף אותם בכח ואינו מניחם לעשות תשובה, ובר"ה יוצאים ממאסר זה, וכל איש ישראל בידו וברשותו לעשות תשובה. ולפי האמור יובן הא (שם ט"ז): דבינונים תלויים ועומדים עד יוה"כ זכו נכתבים לחיים לא זכו וכו'. ואינו מובן למה נדונים כרשעים, הלוא די שישארו כבינונים מחצה על מחצה ויהי' רב חסד מטה כלפי חסד כמו ביום הדין הגדול? ולהנ"ל יובן, שעד כה מה שלא עשה תשובה לא היתה עליו קושיא כ"כ שהרי הי' קצת אונס בדבר, אבל אחר שיצא בר"ה מבית האסורים, ומ"מ לא עשה תשובה, תגדל עליו הקושיא כבמדרש (קה"ר פ"ז סי' כ"ו) ביש גדא שהיתה מחתרת פתוחה לפניך למה לא נמלטת, ומאחר שעד כה היתה כף המאזנים מכרעת ממילא עתה שתתגדל עליו הקושיא שוב כף העוונות מכריעה.

15) שומר אמונים – מאמר צהלי ורני, פרק ט (ר' אהרן ראטה זי"ע)
 וידוע שהרב הקרוש מברדיטשוב זי"ע פעם אחת התפלל לפני העמוד בראש השנה, וכשפתח פיו קדשו לומר "המלך" נפל בחלשות, ובקושי הקיצו אותו, ושאלו אותו על הענין, והשיב כיון שרצה לומר תיבת "המלך" בא בלבו זה המימרא "אי מלכא אנא מאי טעמא לא אתית לגבאי עד השתא, והיכן הייתי כל השנה, ומרוב בושה וצער נפל בחלשות.

16) ערוגת הבשם – פרשת כי תבוא, ד"ה השקיפה (ר' משה גרינוואלד זי"ע)
 ...נמצא בכל עת שאדם עושה תשובה נתעורר כמעט קטרוג זה, וכ"כ בשעה שעושה מצוה כראוי, ועד הנה לא הי' זהיר במצוה זו, נתעורר עליו קטרוג הנ"ל ח"ו, וע"ז אנו מתפללין להשי"ת "חדש ימנו כקדם"⁸, כאילו לא נתאחרנו עד כה, וכבר שבנו אליך מקדם...

17) תורת אברהם – מאמר שופר של אלול, עמ' 196-193 (ר' אברהם גרודזינסקי זצ"ל הי"ד)
 חרדה זו שלא לאבד את המתנה הגדולה הזאת, ולזכות לה ע"י דרכי תשובה אלה לכה"פ, מעורר השופר של חדש אלול.

⁶ עמוד מ, טור ב
⁷ לפע"ד כוונתו להפסוק בתהלים (עז: טז) "גאלת בְּרוּעַ עַמִּי, בְּנֵי יַעֲקֹב וְיוֹסֵף סֵלָה" (מצ"ו)
⁸ איכה ה: כא – "השיבנו יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְנָשׁוּבָה" [נשובה] חֲדָשׁ יְמֵינוּ כְּקִדְמוֹת.
⁹ משיגח רוחני בישיבת סלובוקה בליטא, 1883-1944